

УДК 341.94

Діковська Ірина Андріївна –

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Iryna A. Dikovska –

doctor of juridical sciences, associate professor,
professor of civil law department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60 Volodymyrska Street Kyiv Ukraine)

Колізійне регулювання спадкових відносин з іноземним елементом в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку

У статті аналізуються колізійні норми Закону України «Про міжнародне приватне право», що застосовуються до спадкових відносин. Виявлені проблеми застосування колізійної прив'язки «право держави, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання», а також колізійного регулювання здатності складання заповіту. Визначено, що прив'язка «право держави, де спадкодавець мав звичайне місце проживання» є більш вдалою, ніж прив'язка «право держави, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання».

Ключові слова: колізійне регулювання спадкових відносин, останнє місце проживання спадкодавця, звичайне місце проживання спадкодавця, Закон України «Про міжнародне приватне право», Європейський Спадковий Регламент (Брюссель IV).

В статье анализируются коллизионные нормы Закона Украины «О международном частном праве», применяемые к наследственным отношениям. анализируются проблемы применения привязки «право государства, в котором наследодатель имел последнее место жительства», а также коллизионного регулирования способности составления завещания. Определено, что привязка «право обычного места жительства наследодателя» является более удачной, чем привязка «право последнего места жительства наследодателя».

Ключевые слова: коллизионное регулирование наследственных отношений, последнее место жительства наследодателя, обычное место жительства наследодателя, Закон Украины «О международном частном праве», Европейский Наследственный Регламент (Брюссель IV).

I.A. Dikovska Collision Regulation of Succession Relations with a Foreign Element in Ukraine: Current State and Future Development

The article analyses the conflict of law rules of the Statute of Ukraine “On International Private Law”, applicable to succession relations. It has been found out that the application of connecting factor “last place of residence of the deceased” has some problems. There are also some weak point in conflict of law regulation of the capacity of the person to make a will. The article also compares the conflict of law regulation of succession relations in Ukrainian legislation with the approaches of Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of the European Certificate of Succession. It has been concluded that the general connecting factor, applicable to succession relations “law of the state where a deceased had his habitual residence” is more felicitous than “the law of the state where a deceased had it last place of residence”. “The state where a deceased had his habitual residence” is to be determined taking into consideration all circumstances of the case. In general, it can be characterized as the state, which was the center of the vital interests of the deceased and his family, where the deceased lived with the intention of permanent living, the state where the main part of his assets were located.

If the circumstances of the case do not allow to determine the state, where the deceased had his habitual place of residence, the succession relations are to be regulated under the law of the state with which the deceased was more closely connected.

Keywords. *Conflict of law regulation of the succession relations, the last place of residence of the deceased, the habitual place of residence of the deceased, the Statute of Ukraine on International Private Law, EU Succession Regulation (Brussels IV).*

Постановка проблеми. У сучасному житті спостерігається розвиток міжнародних спадкових відносин. Зокрема, сьогодні звичайним явищем є те, що спадкоємцями чи спадкодавцями майна, що розташоване в Україні виступають іноземці. З іншого боку, випадки спадкування майна розташованого за кордоном громадянами України, також не є рідкістю. У зв'язку із цим дослідження правового регулювання міжнародного спадкування, зокрема, визначення права, що застосовується до спадкових відносин, набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській доктрині міжнародного приватного права дослідженням міжнародних відносин спадкування займалися В.І. Кисіль, О.О. Кармаза, Слабошпицька У.О. та інші.

Невирішені раніше проблеми. Колізійне регулювання спадкових відносин не достатньо досліджені у національній доктрині. Тому вивчення існуючого колізійного регулювання спадкових відносин в Україні, його порівняння із регулюванням в інших країнах та формулювання пропозицій щодо удосконалення такого регулювання є актуальним.

Метою даної статті є аналіз окремих питань сучасного колізійного регулювання спадкових відносин в Україні (переважно у Законі України «Про міжнародне приватне право» від 24 травня 2016 року (надалі – ЗУ «Про МПрП»), його порівняння із європейськими підходами колізійного регулювання спадкових відносин, вироблення пропозицій щодо удосконалення колізійного регулювання спадкових відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. Колізійні норми, що регулюють спадкові відносини, містяться у ЗУ «Про МПрП» та міжнародних договорах за участю України.

ЗУ «Про МПрП» використовує наступні колізійні прив'язки для регулювання спадкових відносин: право останнього місця проживання

спадкодавця, право постійного місця проживання спадкодавця, право місцезнаходження нерухомого майна, право України, право місця складання заповіту, право країни громадянства спадкодавця, право звичайного місця перебування спадкодавця.

Так, за загальним правилом, встановленим ст. 70 ЗУ «Про МПрП», спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання.

Крім того, згаданий Закон містить декілька спеціальних правил. По-перше, спадкові відносини можуть регулюватися правом держави, громадянином якої був спадкодавець. Зокрема, це матиме місце, якщо він обрав це право у заповіті. При цьому зміна громадянства після складання заповіту потягне за собою недійсність умови про вибір права.

Інше спеціальне правило стосується відносин із спадкування нерухомого майна, які регулюються за правом тієї держави, де майно знаходиться (ст. 71 ЗУ «Про МПрП»)

Третє спеціальне правило колізійного регулювання спадкових відносин, визначене ЗУ «Про МПрП» стосується спадкування майна, що підлягає державній реєстрації в Україні. Таке майно спадкується за правом України (ст. 71 ЗУ «Про МПрП»).

Крім того, декілька спеціальних колізійних норм стосуються здатності осіб на складання і скасування заповіту (ст. 72 ЗУ «Про міжнародне приватне право»).

Згадані норми ЗУ «Про МПрП» вказують на те, що в українському законодавстві закладена низка проблем, які можуть виникати під час визначення права, що застосовується до спадкових відносин з іноземним елементом.

По-перше, згаданий закон вживає різну термінологію у колізійних спадкових нормах, що може створювати незручності на практиці. Так, вживаються терміни «останнє місце проживання», «постійне місце проживання», «звичайне місце перебування» спадкодавця, які у певних випадках є ключовими для визначення

права, що застосовується спадкових відносин або до певних питань, що тісно з ними пов'язані (наприклад, визначення здатності на складання заповіту). При цьому ЗУ «Про МПрП» не пояснює значення вживаних понять.

По-друге, останнім часом у юридичній літературі звертається увага на іншу проблему колізійного регулювання спадкових відносин: ст. 72 ЗУ «Про МПрП» встановлює, що здатність на складання заповіту може визначатися за правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання у момент складання акту або у момент смерті.

Так, проф. Кисіль В.І. справедливо вказує на можливість конфлікту між колізійними прив'язками «постійного місця проживання» у момент смерті та у момент складання акту, оскільки ці місця можуть не співпадати [1, 356].

Для визначення можливих шляхів вирішення вказаних проблем вбачається доцільним проаналізувати доктринальні підходи їх вирішення, а також колізійне регулювання спадкових відносин в інших державах. (У даній статті ми проаналізуємо, зокрема, підходи до колізійного регулювання спадкових відносин у ЄС).

Тлумачення термінів «останнє місце проживання», «постійне місце проживання», «останнє місце перебування» пропонувалися українськими науковцями. Так, наприклад, проф. В.І. Кисіль пропонує визначати останнє місце проживання та звичайне перебування спадкодавця з урахуванням положень Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року [1, 348-349]. Нагадаємо, що зазначений закон розрізняє «місце перебування» та «місце проживання» проживання особи. Місце проживання визначається як житло розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини.

На відміну від нього «місце перебування» не пов'язується із житлом або соціальною установою, і визначається як адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає менше шести місяців на рік.

Однак, із назви та змісту згаданого Закону випливає, що він визначає поняття «місце

перебування» та «місце проживання» лише у межах території України. Тому, на наш погляд, використання положень цього Закону для тлумачення понять, що містяться у ЗУ «Про МПрП» є досить спірним.

Термін «постійне місце проживання», що міститься у ст. 72 ЗУ «Про МПрП» (дана стаття регулює здатність осіб на складання і скасування заповіту, а також форму заповіту і акту його скасування) запропоновано тлумачити відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1, 349].

О.О. Кармаза зазначає, що останнє місцем проживання спадкодавця у контексті ЗУ «Про МПрП» означає місце його проживання на момент відкриття спадщини. Саме місце проживання автор пропонує визначати відповідно до ст. 29 ЦК України, а якщо спадкодавець проживав у декількох державах слід «віддати перевагу тій державі, з якою у нього склалися найбільш тісні зв'язки – насамперед з точки зору тривалості проживання та наявності осідлого характеру проживання» [2,75].

На наш погляд, використання визначення поняття «місця проживання фізичної особи», що міститься у ЦК України для цілей ЗУ «Про МПрП» в цілому і ст. 70 зокрема, не є можливим, оскільки для останнього важливим є відмежування «місця проживання» від «місця перебування», а ЦК України визначає місце проживання як певне приміщення, придатне для проживання у ньому у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Тобто, використання визначення, що міститься у ЦК не дозволяє відокремити «проживання» від «перебування».

Крім того, вважаємо, що під час визначення поняття «місце проживання фізичної особи» у ЗУ «Про МПрП» доцільно взяти до уваги думку, одного із його розробників, проф. А.С. Довгерта, який описуючи процес кодифікації МПрПв Україні, у тому числі створення ЗУ «Про міжнародне приватне право» зазначає, що «оскільки категорія «місця проживання» і «місця перебування» у міжнародному приватному праві відрізняються від тих, що звучать аналогічно у внутрішньому цивільному праві, наш варіант проекту кодифікації МПрП містив вказівку на їх зміст.

Зокрема, пропонувалося вважати, що фізична особа має: місце проживання у тій країні, в якій живе з наміром постійного там проживання; своє звичайне місце перебування – у країні, в якій вона живе певен час, навіть якщо від самого початку цей час був обмежений [3, 48]. Проте, ці положення не потрапили до ЗУ «Про МПрП».

Таким чином, інші акти законодавства України не дозволяють розтлумачити поняття «місця проживання» (а отже і «останнього місця проживання спадкодавця») і «місця перебування», що містяться у ЗУ «Про МПрП». У зв'язку із цим ми повністю підтримуємо точку зору А.С. Довгерта стосовно того, що критерієм для відмежування «місця проживання» і «місця перебування» повинен виступати намір особи.

На відміну від українського законодавства, Регламент № 650/2012 Європейського парламенту і Ради від 4 липня 2012 року про юрисдикцію, застосовуване право, визнання і виконання рішень, прийняття і виконання автентичних інструментів з питань спадкування та створення Європейського свідоцтва про спадкування (надалі- Регламент Брюссель IV) використовує поняття «звичайне місце проживання» (*habitual residence*) спадкодавця. Так, зокрема, за загальним правилом, встановленим ст. 21 (1) Регламентом Брюссель IV) право, що застосовується до спадкування в цілому (якщо інше не передбачено цим Регламентом) – це право держави, у якій спадкодавець мав звичайне місце проживання у момент смерті.

У зв'язку із цим слід відзначити, що українські дослідники, в цілому вірно зазначають про те, що тлумачачи термін «звичайне місце проживання» у Регламенті Брюссель IV необхідно враховувати обставини кожної конкретної справи [4, 108]. Проте, не можна погодитися з тим, що для тлумачення цього терміну у Регламенті Брюссель IV можна використовувати практику Суду ЄС, коли він тлумачив аналогічний термін у інших регламентах ЄС [4,108].

Таке твердження ґрунтується на позиції Суду ЄС, який у низці рішень підкреслював, що тлумачення права ЄС має здійснюватися, зокрема, з урахуванням контексту положень та мети відповідного регулювання [5], [6].

Ґрунтуючись на цих та деяких інших рішеннях Суду ЄС один із розробників

Регламенту Брюссель IV та один із авторів коментаря до нього П. Лагарде зазначає, що тлумачення поняття «звичайного місця проживання» у праві ЄС може відрізнитися в залежності від того, якої категорії справ воно стосується [7,122]. Саме тому, Преамбула Регламенту Брюссель IV (п.п. 23, 24) містить певні напрямки аналізу обставин справи, які повинен здійснювати правозастосовний орган саме у спадкових справах.

На думку П. Лагарде, державою звичайного місця проживання є та, де розташований центр інтересів життя спадкодавця. Зазвичай нею буде держава, де розташована більша кількість активів і де знаходяться основні кредитори спадкодавця. При цьому автор зазначає, що у Регламенті Брюссель IV розробники умисно не використовували концепцію доміцілью, яка по-різному тлумачиться у країнах цивільного та загального права [7, 30].

Крім того, п. 23 Преамбули Регламенту Брюссель IV визначає, що для того, щоб визначити, чи мав померлий звичайне місце проживання у певній країні, орган, який займається спадковою справою, повинен здійснити загальну оцінку обставин життя померлого, протягом років, що передували смерті і у момент смерті, беручи до уваги усі відповідні фактичні елементи, а саме тривалість та регулярність присутності спадкодавця у відповідній державі, а також умови і причини такої присутності. Таким чином, звичайне місце проживання має розкривати тісний і стійкий зв'язок з певною державою [8].

Правила визначення звичайного місця проживання спадкодавця, у випадках, коли померлий із професійних чи економічних причин жив і працював за кордоном, підтримуючи при цьому тісний із постійний зв'язок із державою походження, визначені п. 24 Преамбули Регламенту Брюссель IV. У такому разі, як зазначає Преамбула, спадкодавець може, в залежності від обставин справи, вважатися таким, що має звичайне місце проживання у своїй державі-походження, в якій розташований центр життєвих інтересів його сім'ї та його соціального життя [8].

Крім того, цей самий пункт Преамбули Регламенту Брюссель IV звертає увагу на те, що можуть існувати й інші складні випадки,

наприклад, коли померлий жив у декількох державах по черзі або мандрував з однієї держави в іншу не маючи дозволу на постійне проживання у жодній із них. Якщо померлий був громадянином однієї із цих держав або мав усі свої основні активи у одній із цих держав, його громадянство або розташування його активів може бути особливим фактором в загальній оцінці усіх фактичних обставин справи [8].

Для розкриття цих положень Преамбули Регламенту П. Лагарде наводить декілька прикладів. Перший приклад стосується громадянина Франції, який працював нотаріусом в Абіджані (Кот-д'Івуар) декілька десятиріч. Будучи хворим на рак, він переїхав до Парижу, де лікувався і помер через три роки з моменту переїзду. Він зберіг квартиру в Абіджані, сплачував там внески із соціального страхування і називав себе резидентом у своїй податковій декларації. Ці факти явно свідчать про те, що спадкодавець підтримував зв'язки із Кот-д'Івуаром, а, отже, центром його інтересів, а, відтак і звичайним місцем проживання у розумінні ст. 21 Регламенту Брюссель IV є Кот-д'Івуар [7,123].

Другий приклад стосується громадянина Австрії, який увесь активний період свого життя провів у себе на батьківщині. У віці 70 років він оселився на Мальорці, Іспанія, з наміром залишитися тут до смерті. Найбільша частина його активів розташовувалася у Австрії. У даній ситуації спадкодавець переїхав остаточно і добровільно в Іспанію (на відміну від попереднього прикладу), тому центром його життєвих інтересів є Іспанія, і тому саме право Іспанії регулюватиме спадкові відносини у цій ситуації [7,124].

У третьому прикладі австрійський громадянин працює у Німеччині, однак, на вихідні він їздить до Австрії, де залишається його дружина та де він має житло. Хоча у цій ситуації може бути складно визначити місце звичайного проживання, але зважаючи на положення п. 24 Преамбули Регламенту можна стверджувати, таким місцем є Австрія, оскільки тут знаходиться центр життєвих інтересів його сім'ї [7,124].

Разом із тим, можуть виникати ситуації, коли не можливо встановити країну звичайного місця проживання спадкодавця.

П. Лагарде ілюструє цю ситуацію четвертим прикладом, у якому особа з

подвійним громадянством Франції та Іспанії організувала своє життя таким чином, що проводить 6 місяців свого життя у Парижі, а решту 6 місяців на Мальорці. Вона має майно в обох країнах, а також у інших місцях. У цьому випадку не можливо визначити, де саме знаходиться звичайне місце проживання спадкодавця, а тому суддя повинен буде визначити, з якою країною спадкодавець мав найтісніший зв'язок, і, відтак, застосовувати право цієї країни

Разом із тим, в окремих випадках, як зазначає п. 25 Преамбули Регламенту Брюссель IV, до питань спадкування є сенс застосовувати не право звичайного місця проживання спадкодавця, а право тієї держави, з якою спадкодавець мав явно більш тісний зв'язок. Наприклад, тоді коли спадкодавець переїхав до країни звичайного проживання недавно, і усі обставини справи свідчать про те, що він явно має більш тісні зв'язки з іншою державою. При цьому Преамбула застерігає, що прив'язка право найбільш тісного зв'язку не повинна використовуватися як субсидіарна для визначення права звичайного місця проживання спадкодавця.

Саме тому, ст. 21 (2) Регламенту Брюссель IV передбачає, що якщо з усіх обставин справи, на момент смерті, впливає, що спадкодавець був більш тісно пов'язаний з іншою державою, ніж держава його звичайного проживання, правом, що регулює спадкові відносини буде право держави, з якою спадкодавець тісно пов'язаний.

Порівнюючи ЗУ «Про МПрП» із Регламентом Брюссель IV, варто зауважити, що українське законодавство також надає можливість застосувати до спадкових відносин право найбільш тісного зв'язку. Такий висновок впливає із статті 4 (3) ЗУ «Про МПрП», яка встановлює, що право визначене відповідно до колізійних норм цього Закону як виняток не застосовується, якщо за всіма обставинами правовідносини мають незначний зв'язок з визначеним правом і мають більш тісний зв'язок з іншим правом. Однак, це правило не поширюється на випадки вибору права учасниками (учасником) відносин.

Стосовно регулювання здатності особи на складання і скасування заповіту у Регламенті Брюссель IV слід зауважити наступне. Даний

документ розглядає це питання як один із елементів матеріальної дійсності розпоряджень на випадок смерті (ст. 26 (1) (а). В силу ст. 24 (1) Регламенту Брюссель IV матеріальна дійсність розпоряджень на випадок смерті регулюється «за правом держави, яке відповідно до цього Регламенту, підлягає застосуванню до спадкування за особою, яка зробила розпорядження, так, ніби вона померла у той самий день, коли зробила розпорядження».

Враховуючи те, що за загальним правилом, встановленим ст. 21 Регламенту Брюссель IV спадкування регулюється за правом держави де спадкодавець має звичайне місце проживання, здатність особи на складання і скасування заповіту регулюються за правом держави звичайного місця проживання спадкодавця у момент складання відповідного акту.

Використання колізійної прив'язки «право держави звичайного місця проживання спадкодавця у момент складання відповідного акту» видається цілком виправданим, адже, як випливає із п. 48 Преамбули Регламенту Брюссель IV, одним із призначень Регламенту є забезпечити «правову впевненість осіб, які хотіли б спланувати спадкування по собі». Використання колізійної прив'язки «право держави звичайного місця проживання спадкодавця у момент смерті» для визначення здатності особи на складання заповіту створює певну невизначеність, оскільки ніхто не може наперед знати місця своєї смерті, а, відтак, спадкодавець не може бути впевненим, що має здатність на складання чи скасування заповіту, які існують у невідомій країні.

Разом із тим, Регламент Брюссель IV допускає використання й іншої колізійної прив'язки для регулювання матеріальної дійсності розпорядження на випадок смерті. Мова йде про ситуації, коли спадкодавець здійснив вибір права, що регулює розпорядження на випадок смерті. У такому випадку матеріальна дійсність розпорядження на випадок смерті (зокрема, заповіту) буде регулюватися правом держави, яке обрав спадкодавець. Разом із тим, потрібно зазначити, що можливість вибору у даному разі є досить обмеженою. Зокрема, як випливає із ст. 22 Регламенту спадкодавець може обрати лише право держави громадянином якої

він є або у момент здійснення вибору або у момент смерті.

Крім того, порівнюючи норми ЗУ «Про МПрП» та Регламенту Брюссель IV, не можна не помітити, що на відміну від Регламенту згаданий закон не розкриває змісту спадкового статуту. Так, наприклад, ст. 70 ЗУ «Про МПрП» стосується «спадкових відносин», ст. 71 – «спадкування нерухомого майна». При цьому Закон не розкриває, які саме відносини належать до категорії «спадкових», або що охоплює собою поняття «спадкування».

В принципі, у такому випадку відповідно до ст. 7(1) ЗУ «Про МПрП» дані поняття слід кваліфікувати відповідно до права України. Як відомо, поняття спадкування визначається ст. 1216 Цивільного кодексу України, і тому поняття «спадкування», «спадкові відносини» може здійснюватися на підставі положень Цивільного кодексу України.

Водночас, слід звернути увагу на те, чіткіше, ніж ЗУ «Про МПрП» визначає коло відносин, що охоплюються поняттям «спадкування». Так, відповідно до ст. 23 Регламенту Брюссель IV «право, що застосовується до спадкування в цілому» регулює наступні питання: - підстави, час та місце відкриття спадщини; - визначення спадкоємців, їх відповідних часток та обов'язків, які можуть бути накладені на них спадкодавцем, визначення інших спадкових прав, включаючи спадкові права, того з подружжя або партнера, який пережив спадкодавця; - здатності спадкувати; - позбавлення спадщини; - перехід до спадкоємців або у певних випадках легатаріїв майна, прав та обов'язків, що становлять частину майна, включаючи умови та наслідки прийняття або відмови від спадщини або легату; - повноваження спадкоємців, виконавців заповітів та інших адміністраторів спадщини, зокрема, щодо продажу майна та здійснення платежів кредиторам; - відповідальності за боргами у спадщині; - обов'язкових часток у спадщині, обмеження на розпорядження спадковим майном після смерті, а також вимог осіб, близьких до спадкодавця, висунутих проти спадкоємців; - будь-які зобов'язання щодо врахування заповідальних відказів, при визначенні часток різних бенефіціарів; - розподілу спадщини.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити окремі аспекти колізійного

регулювання спадкових відносин у ЗУ «Про МПРП», потребують удосконалення, на визначити основні його напрямки. У першу чергу це стосується загальної колізійної прив'язки, яка регулює спадкові відносини. На наш погляд, вона має визначатися не як «право держави, де спадкодавець мав останнє місце проживання», а як «право держави, де спадкодавець мав звичайне місце проживання». Справа в тому, що «останнє місце проживання» може бути випадковим, і в результаті призведе до застосування права держави, з якою спадкодавець не мав жодного зв'язку. «Звичайне місце проживання спадкодавця» має визначатися з урахуванням обставин конкретної справи. В цілому воно може бути охарактеризоване як держава, яка була центром життєвих інтересів спадкодавця та його сім'ї, у якій спадкодавець

жив з наміром постійного там проживання, у якій міститься основна частина активів спадкодавця.

Якщо обставини справи не дозволяють визначити «звичайне місце проживання спадкодавця», спадкові відносини повинні регулюватися за правом держави, з якою спадкодавець мав найтісніші зв'язки.

Здатність осіб на складання і скасування заповіту повинна регулюватися не альтернативно за правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання у момент складання акту або у момент смерті, а за правом держави, у якій спадкодавець мав звичайне місце проживання у момент складання заповіту.

Список використаних джерел:

1. Кисіль В. І. Міжнародне спадкове право / В. І. Кисіль // Міжнародне приватне право : підручник / за ред. А. С. Довгєрта і В. І. Кисіля. – 2-є видання. – К. : Алерта, 2014. – С. 342-378.
2. Кармаза О. О. Міжнародне спадкове право : науково-практичний посібник / О. О. Кармаза. – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2007. – 328 с.
3. Довгєрт А. С. Кодифікація міжнародного частного права в Україні / А. С. Довгєрт, А. А. Мережка // Очерки міжнародного частного права / под ред. А. Довгєрта. – Х. : Одиссей, 2007. – С. 26-60.
4. Слабошпицька У. О. Система колізійних норм Риму IV: Основні положення Регламенту (ЄС) № 650/2012 / У. О. Слабошпицька // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право. – 2015. – Випуск 34. Том 1. – С. 107-111.
5. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 18 January 1984. – Ekro BV Vee- en Vleeshandel v Produktschap voor Vee en Vlees. – Reference for a preliminary ruling. - Case 327/82. – point 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61982CJ0327>.
6. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 6 March 2008. – Nordania Finans A/S, BG Factoring A/S v Skatteministeriet Reference for a preliminary ruling. - Case C-98/07. – point 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-98/07>.
7. EU Regulation on Succession and Wills / Ulf Bergquist, Domenico Damascelli, Richard Frimston, Paul Lagarde, Felix Odersky, Barbara Reinhartz. – Koln : SELP, Otto Schmidt, 2015 – 390 p.
8. Regulation (EU) No. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:201:0107:0134:EN:PDF>.

References

1. V. I. Kysil, Mizhnarodne spadkove pravo // Mizhnarodne pryvatne pravo : pidruchnyk / V. I. Kysil // za red. A. S. Dovherta i V. I. Kysilia. – 2-е vydannia. – K. : Alerta, 2014. – Pp. 342-378.
2. O. O. Karmaza, Mizhnarodne spadkove pravo : naukovo-praktychnyi posibnyk / O. O. Karmaza. – K. : Vydavets Fursa S. Ya. : KNT, 2007. – 328 s.

3. A. S. Dovgert, *Kodifikatsiya mezhdunarodnogo chastnogo prava v Ukraine* / A. S. Dovgert, A. A. Merezko // *Ocherki mezhdunarodnogo chastnogo prava* / pod red. A. Dovgerta. – Kh. : Odissey, 2007. – Pp. 26-60.

4. U. O. Slaboshpytska, *Systema koliziinykh norm Rymu IV: Osnovni polozhennia Rehlamentu (YeS) No. 650/2012* / U. O. Slaboshpytska // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Pravo*. – 2015. – Vypusk 34. Tom 1. – Pp. 107-111.

5. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 18 January 1984. – *Ekro BV Vee- en Vleeshandel v Produktschap voor Vee en Vlees*. – Reference for a preliminary ruling. - Case 327/82. – point 11 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61982CJ0327>.

6. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 6 March 2008. – *Nordania Finans A/S, BG Factoring A/S v Skatteministeriet* Reference for a preliminary ruling. - Case C 98/07. – point 17. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-98/07>.

7. EU Regulation on Succession and Wills / Ulf Bergquist, Domenico Damascelli, Richard Frimston, Paul Lagarde, Felix Odersky, Barbara Reinhartz. – Koln : SELP, Otto Schmidt, 2015 – 390 p.

8. Regulation (EU) No. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:201:0107:0134:EN:PDF>.